umn (Fig. 2); uncovered upper ornaments of the bimah; identified the direction of collapse for two of the columns; and recovered lots of pieces of plaster with surviving colourful decorations (Fig. 3). It was determined that the synagogue used to feature stained glass windows. A unique find was recovered through dry sieving – a Torah pointer (yad).

Ramūnas Šmigelskas,
Ignas Sadauskas,
Vytenis Šagamogas

Evangelikų kapinės Vilniuje

2021 m. Vilniaus mieste, teritorijoje tarp V. Mykolaičio-Putino ir K. Kalinausko gatvių planuota pradėti įgyvendinti Vilniaus evangelikų senųjų kapinių komplekso (UK 12559) teritorijos tvarkymo ir tvarkybos darbų projektą. Minimoje teritorijoje ketinama įrengti pėsčiųjų takus, elektros ir paviršinius nuotekų tinklus bei sodo R dalyje įrengti atramines sieneles. Didžioji dalis numatytų įrengti takų turėtų atkartoti istorinius kapinių takus. Jų vieta grindžiama istoriniu kapinių planu ir 2018 m. atliktais geofizikiniais tyrimais. Prieš pradedant tvarkybos darbus atlikti žvalgomieji tyrimai būsimų grunto judinimo darbų vietose.

Senosios evangelikų liuteronų kapinės Vilniuje nuo XVI a. veikė Liejyklos gatvės rajone. XVIII a. pabaigoje joms persipildžius, nuspręsta naujo sklypo kapinėms ieškoti už miesto ribų. Taip atkreiptas dėmesys į Boufalo (dabar Tauro) kalną, kuriame nuo seno buvo kasamas molis ir smėlis bei plytėjo laukai ir ganyklos. Tuo metu šio kalno pašlaitėse jau veikė senosios stačiatikių ir našlaičių (choleros aukų) kapinės (Jogėla V., Meilius E., Pugačiauskas V., *Lukiškės: nuo priemiesčio iki centro (XV a. – XX a. pradžia)*. Vilnius, 2008, p. 152). 1798 m. Vilniaus miesto valdybos narys G. Hanas nupirko tuščią sklypą Tauro kalno teritorijoje, kad įkurtų kapines evangelikams liuteronams ir pastatytų mūrinį namą. 1805 m. uždarytos senosios kapinės Liejyklos gatvėje, todėl 1808 m. Vilniaus gubernijos valdyba šalia paskyrė dar vieną sklypą kapinėms, kuriame pradėta laidoti jau kitais metais. Visa kapinių teritorija 1810 m. apjuosta laikina tvora, o šalia vartų pastatyta prieglauda – ligoninė. 1819 m. kapinių centre priešais vartus pastatyta architekto K. Šildhauzo suprojektuota koplyčia. Kapinių teritorija apjuosta nauja aukšta mūrine tinkuota tvora su klasicistinio stiliaus puošniais vartais, o abipus jų pastatyti nedideli pastatai, kuriuose gyveno duobkasiai ir iš rinkliavų išlaikomi elgetos. Tuo metu tai buvo vienintelės tokio tipo ir plano gausiai apželdintos, tvarkingos kapinės su taisyklingomis alėjomis. Jose buvo įrengiami obeliskai, koplyčios, mauzoliejai. 1829 m. uždarytos evangelikų reformatų kapinės Pylimo gatvės rajone, todėl pradėta ieškoti sklypo naujoms kapinėms įrengti. 1830 m. ant Tauro kalno iš F. Becevičiaus nupirktas javais apaugęs sklypas, kuris šliejosi prie liuteronų kapinių Š tvoros. Jame tuo metu ir įkurtos naujos reformatų kapinės. Dar kurį laiką jos abi egzistavo kaip atskiri sklypai ir vienetai, tačiau jau nuo XIX a. vidurio įvardijamos kaip bendros kapinės. Jose laidoti įvairių tautybių žmonės, antkapinių paminklų užrašuose fiksuoti įrašai lotynų, lenkų, vokiečių, prancūzų, rusų ir kitomis kalbomis (Giriniankienė V., *Vilniaus kapinės*. Vilnius, 2004, p. 142–150). XIX a. II pusėje pradėjus sparčiai vystytis Lukiškių priemiesčiui, aplinkinėje teritorijoje pradėti statyti gyvenamųjų namų kvartalai ir planuotas naujas gatvių tinklas, atidarytos gamyklos ir į jas perkelti Vilniaus turgūs (Dijokienė D., *Urbanistinis istorinių priemiesčių paveldas*. Vilnius, 2009, p. 77–78). Miestas plė-

totas pagal 1875 m. Vilniaus miesto perspektyvinio plano gaires. 1913 m. į P nuo kapinių buvusioje aikštėje Romanovų jubiliejaus minėjimui pastatyta Šv. Michailo ir Šv. Konstantino cerkvė. I Pasaulinio karo metais kapinėse laidoti vokiečių kareiviai, kurie vėliau perlaidoti Vingio karių kapinėse. XX a. 2–3 dešimtmečiais netoli įrengtas stadionas ir pastatytas miesto vandentiekio rezervuaras. II Pasaulinio karo metu ir iškart jam pasibaigus kapinėse laidoti Raudonosios armijos kareiviai. Nuo 1947 m. tarybinė valdžia inicijavo įvairius projektus kapinių teritoriją ir jos aplinką paversti Pergalės parku. 1958 m. kapinės uždarytos, nusprendus jų Š dalį likviduoti ir pastatyti koncertų salę. Nepaisant visuomenės susirūpinimo, 1960 m. pradėti kapinių likvidavimo darbai. Iki 1962 m. suspėta dalį antkapinių paminklų perkelti į kitas Vilniaus kapines. 1963 m. sunaikinus kapinių Š dalį, joje pastatyti Profsąjungų kultūros rūmai. Iki 1970 m. nugriautos beveik visos likusios koplyčios, nugriauta didžioji dalis paminklų. 1972–1974 m. nugriovus centrinę kapinių koplyčią ir sunaikinus kapinių P dalį, jos vietoje pastatyti Santuokų rūmai ir įrengtas parkas.

Archeologiniai tyrimai šioje vietoje vyko labai fragmentiškai ir nedidelės apimties: V. Vainilaitis tyrė 1998 m. (*LIIR*, f. 1, b. 3159), D. Luchtanienė 2001 m. (*ATL 2001 metais,* 2002, p. 203–204) ir A. Kalėjus 2019 m. (*LIIR*, f. 1, b. 9074). 1998 ir 2019 m. vykdyti tik priežiūros darbai į P ir PV nuo dabartinių santuokų rūmų bei viso parko teritorijos žemės paviršiaus žvalgymai. Abu šie tyrimai svarbesnių rezultatų nesuteikė. Fiksuota kapinių paminklų ar kitokių antkapių fragmentų. 2001 m. liuteronų sodo teritorijos P dalyje vykdyti žvalgomieji tyrimai. Jų metu ištirti 4 šurfai, iš viso 15,5 m^2 plotas, fiksuotas iki 1,2–1,3 m storio daugelyje vietų permaišytas kultūrinis sluoksnis su pavieniais XV–XX a.

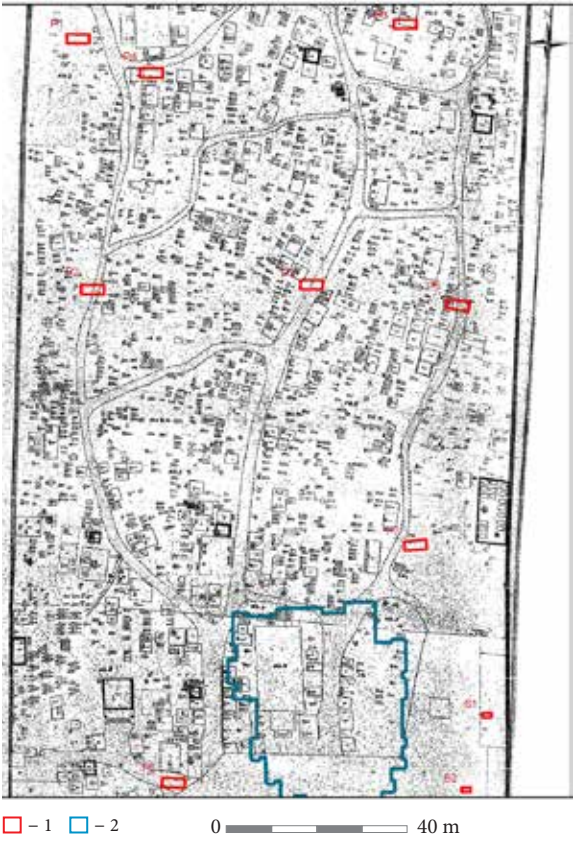

1 pav. 2021 m. žvalgomųjų tyrimų vietos 1962 m. kapinių inventoriniame plane: 1 – 2021 m. tyrimų plotai; 2 – K. Kalinausko g. 21 pastatas. R. Šmigelsko brėž.

Fig 1. 2021 field evaluation areas marked in the 1962 cemetery inventory plan: 1 – 2021 excavation areas; 2 – building at K. Kalinausko Str. 21.

radiniais, patekusiais į šią teritoriją kartu su atvežtiniu gruntu. Viename iš šurfų atidengti laidojimo kriptos skliauto fragmentai, o kitame – mūrinio pamato liekanos. Aptikta pavienių žmogaus kaulų iš suardytų palaidojimų.

2021 m. žvalgomieji tyrimai vykdyti ištiriant 8 5x2 m dydžio perkasas ir du 2x1 m

0 5 cm

2 pav. Stebuklingų tinktūrų XIX a. buteliukai. R. Šmigelsko nuotr.

Fig 2. Magical tincture bottles, 19th century.

dydžio šurfus skirtingose teritorijos dalyse (1 pav.). Iš viso ištirtas bendras 84 m² plotas. Tyrimų metu beveik visose perkasose, įšskyrus perkasą 5 ir perkasą 8, fiksuoti XIX–XX a. žmonių palaidojimai. Kapai išlikę labai nevienodai. Vietomis palaikai gana stipriai sunykę, o kitais atvejais neblogai išlikęs ir karstas ar jo dalys. R, PR ir PV teritorijos dalyse vykdyti įvairūs grunto kasimo ir teritorijos reljefo lyginimo darbai dalinai suardė buvusius kapus. Perkasose 3, 6–7 aptikta žmonių kaulų ir suardytų kapų. Perkasoje 8 fiksuotas itin kietas XX a. 8 dešimtmečio statybų laikotarpio sluoksnis.

Visoje buvusių kapinių teritorijoje archeologinio sluoksnio nerasta, aptikta tik keletas archeologinių radinių, datuojamų XVI–XVIII a. Tikėtina, kad jie į šią teritoriją atkeliavo su atvežamu gruntu. Perkasoje 1 fiksuota XIX a. šiukšlių duobė, keli XIX a. radiniai iš jų gana įdomūs. Rastas Johanno Faberio pieštuko su integruotu trintuku fragmentas. Vėliau minėta firma tapo iki šiol žinomu „Faber-Castell“ gamintoju. Tyrimų metu aptikti du nedideli stikliniai buteliukai, ant kurių matomi įstriži užrašai – „MENADIESCHE KRON WUNDER ESSENZ ALTONA“ (2 pav.). Tai XVIII–XIX a. gamintų ir platintų medicininių preparatų, dar vadinamų „stebuklingomis tinktūromis“, buteliukai. 1735–1797 m. gyvenęs iš Altonos kilęs hugenotas, batsiuvys ir „šundaktaris“ Johannas Peteris Menadieris gamino „stebuklingą tinktūrą“, kurią pardavinėjo visame pasaulyje. Po jo mirties tuo užsiėmė jo palikuonys, remiantis Danijos stiklo istorijos draugijos Holbeke duomenimis, maždaug iki 1930 m. prekyba vykdyta su imperatoriškąja privilegija, kuria, matyt, gamintojas naudojosi kaip rinkodarine gudrybe. Tinktūra naudota nuo karščiavimo, tinstančių kojų, kraujosrūvų, podagros, bėrimų, pilvo dieglių ar menstruacijų spazmų.

Minimos esencijos kildinamos iš XVII a. pabaigoje Švedijoje pardavinėtų natūralių trauktinių. Nuo XVIII a. šios priemonės pasirodė Vokietijoje kaip Altonos stebuklinga esencija. Įdomu tai, kad Menadieris sugebėjo kažkokiais būdais kontroliuoti tinktūrų gamybą ir neleisti jų padirbinėti, kartu užsiėmė jų gamyba labai plačiai. Laikoma, kad šių tinktūrų gamyba ir platinimas yra XIX a. globalios prekybos ženklas. Šių tinktūrų buteliukų rasta Niujorke, San Franciske ir Peru jau XX a. pradžioje.

The Evangelical cemetery in Vilnius

A field evaluation of the area between V. Mykolaitis–Putino Str. and K. Kalinausko Str. in Vilnius was conducted in 2021. A total of 8 trenches and 2 test pits were excavated in various locations (84 m² total; Fig. 1). Some scattered finds dating to the 16th–20th centuries were likely brought in with the transported fill. Human remains were encountered in nearly every trench. The graves date to the period of use of the cemetery, namely from the 19th to the mid-20th century. Various past digging and levelling activities had disturbed the old burials the NE, SE, and SW of the area. A few interesting 19th-century finds were discovered, such as magical tincture bottles (Fig. 2).